

KUR'ÂN-I KERÎM'DE CİZYE KAVRAMI

İnsanların çoğu, gayrimüslimlerin himayesi altında yaşadıkları Müslüman devlete ödemesi gereken vergiyi, düşmanlardan ceza olarak alınan cizye ile karıştırmaktadır.

Cizye (الجزية) kelimesi, 'cezâ'dan (الجزاء) türemiş olup çeşit bildiren bir mastardır. Cezâ ise sözlükte, karşılık; hayırsa hayırla, şer ise şerle (mukabele)¹ anlamlarında kullanılır. Kötü bir işin karşılığına cezâ denilebildiği gibi, iyi bir işin karşılığına da cezâ denilebilir.

İyi bir işin cezâsı, en az o iyiliğin dengi kadar olur:

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ

İyiliğin karşılığı iyilikten başka ne olabilir? (Rahmân 55/60)

Allah (c.c.), müminlere yaptıkları işlerin en güzeline göre karşılık vereceğine dair şöyle buyurur:

وَمَنْ يَفْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ

...Kim güzel bir iş yaparsa ona güzellik ekleriz. Çünkü Allah çok bağışlar ve üzerine düşeni eksiksiz yapar. (Şûrâ 42/23)

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنَّىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Erkek olsun, kadın olsun, kim inanıp güvenir ve iyi iş yaparsa ona güzel bir hayat yaşatırız. Ödüllerini de yaptıklarının en güzeline göre veririz. (Nahl 16/97)

Kötülüğün karşılığı olan cezâ ise ancak onun dengi bir cezâ olur. Daha fazlası olmaz. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا...

Bir kötülüğün cezâsı, onun dengi bir kötülüktür... (Şûrâ 42/40)

إِنكُم لَذَائِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

Siz, o acıklı azabı elbette tadacaksınız. Ettiğinizden başkasını mı bulacaksınız? (Sâffât 37/38-39)

Bu durumlarda af imkânı da mevcuttur. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

وَمَا أَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

Başınıza ne gelse kendi elinizle yaptığınızdan dolayı gelir. Allah birçoğunu da bağışlar. (Şûrâ 42/30)

Cezada Genel İlke

Ayetlerden hareketle, "kötü bir işin karşılığı olan cezâ" ile ilkesel açıdan şu noktalara ulaşılmıştır:

1. Bu cezâda, kesinlikle denklik bulunmak zorundadır. Eğer af imkânı varsa, affetmek daha iyidir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنَّ صَبْرَكُمْ لَهِوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ

Eğer ceza vermek isterseniz size ne yapıldıysa onun dengiyle ceza verin. Sabredecek olursanız kuşkusuz bu, sabredenler için daha iyidir. (Nahl 16/126)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَّوْا وَتَضَفَّحُوا وَتَعَفَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Ey inanıp güvenenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşmanlık edenler olur; onlara karşı dik-

1 Rağib el-İsfahânî, Müfredâtü elfâzî'l-Kur'ân, (جزا) mad. çev. Yusuf Türker.

**katli olun. ANCAK KUSURLARINI GÖRMEZ (AFFE-
DER), yeni bir sayfa açar ve durumu düzeltirseniz
bilin ki Allah da durumunuzu düzeltir ve ikramda bu-
lunur.** (Teğâbun 64/14)

2. Bir suçun cezası ancak onu işleyen kişiye verilir. Hiçbir durum, bir kişiyi haksız yere cezalandırmayı caiz kılmaz. İşlenen bir suçla karşılık, suçla alakası olmayan birinin cezalandırılması kabul edilecek bir şey değildir. Nitekim Yusuf (a.s.)'in dilinden başka birisini suçlama hususu şöyle ifade edilmektedir:

قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ تَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَطَّالِمُونَ

Yusuf dedi ki: “Allah’a sığınırım! Malımızı kimde bulmuşsak onu alırız. Yoksa yanlış yapmış oluruz.” (Yûsuf 12/79)²

3. Bir toplumun diğer bir topluma savaş açması, bir ferdin diğer bir ferde saldırması gibi olmaz. Bu iki-
si arasında cezalandırma açısından bir mumâselet
(benzerlik) yoktur. Bu açıdan “cizye” toplumlar ara-
sında uygulanırken “ceza” ise fertler arasında uygu-
lanır. Buna, iki devlet arasındaki bir savaş sona erin-
ce savaşa katılanların, fertler arasındaki cinayetler
de olduğu gibi kısasla öldürülmeyip bunun yerine
esir alınmaları, daha sonra da karşılıklı veya karşı-
lıksız serbest bırakılmaları örnek olarak verilebilir.

Bu sebeple Tevbe 29. ayette ‘ceza’ değil, ‘cizye’ laf-

zı geçmiştir. Cizye, çeşit bildiren mastar olup cezanın işleyişi ve özelliklerini bildirmek için kullanılır. Kelime-
nin başında ayrıca lâm-ı ta’rîf (ل) de bulunmaktadır.
Bu ise kelimenin Kur’ân’da başka bir ayette açıklandığı
manasına gelir.

Cizye kelimesinin geçtiği ayet şöyledir:

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا
يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

**Kendilerine Kitap verilmiş kimselerden Allah’a ve
ahiret gününe inanıp güvenmeyen, Allah’ın yani
onun kitabının haram saydığını haram saymayan ve
bu doğru dini din edinmeyen kimselerle, küçük dü-
şüp o CİZYEyi elleriyle verecek hale gelinceye kadar
savaşı.** (Tevbe 9/29)

Yukarıdaki ayetten cizyenin düşmanlarla ilgili bir ceza
olduğunu anladığımızda, Müslüman topluluklarla sa-
vaşan kimselerin ödeyeceği cezaya dair ayrıntılı bilgi
için Kur’ân’daki konuyla ilgili diğer ayetler üzerinde
durmamız gerekir. Konunun detaylarına baktığımızda
Allah’ın şu ayetine ulaşırız:

فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَشْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا
بَعْدَ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرْنَا مِنْهُمْ وَلَكِنْ
لَنَبْلُوَنَّ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ

**Ayetleri görmezlikten gelenlerle (kafirlerle) savaşı-
ta karşılaşınca boyun köklerini vurun. Onları etkisiz
hale getirince sıkı güvenlik çemberine alın. Sonra
karşılıksız ya da fidye olarak serbest bırakın ki sa-**

² Yusuf (as), yaptığı kurguya göre öz kardeşini hırsızlıkla suçlamak için çantasına su kabı
koydurtmuştur. Daha sonra ise ayetteki ifadeyi söylemiştir. Ayrıntılı bilgi için Yusuf Suresi
meali okunabilir.

vaşın ağırlığı kalmasın. Allah'ın tercihi farklı olsaydı onların hakkından kendisi gelirdi. Böyle olması, birinizi diğerinizle denemek içindir. Allah, kendi yolunda öldürülenlerin yaptıklarını karşılıksız bırakmaz. (Muhammed 47/4)

Bu iki ayet bize gösteriyor ki cizye (الجزية), Müslümanlarla savaşan kafirlerin etkisiz hale getirilmeleri ve akabinde esir alınmalarından sonra ödemeleri gereken bir cezadır.

Muhammed Suresi 4. ayet, Tevbe Suresi 29. ayeti açıklayan ayettir. Çünkü Tevbe 29, Ehl-i Kitap'tan kâfir olanların özelliklerini bildirmekte, Muhammed 4. ayet ise o kimseleri, diğer kafirlerle aynı kategoriye sokmaktadır.

Bu iki ayet arasında 3 açıdan benzerlik vardır:

1. Muhammed 4. ayette geçen "...boyun köklerini vurun" emri, mecazi bir anlatımla gelmiştir. Yani "öldürün" manasını Yüce Allah bu kelimelerle ifade etmiştir, illa boyunlarından öldürülmeleri gerekmez. Tevbe 29'da geçen "...savaşın!" emri ise gerçek manada kullanılmıştır. Çünkü savaş iki grup arasında gerçekleşen bir olaydır. Her iki taraf da diğer gruptan birilerini öldürür.
2. Ayrıca ayetlerdeki "onları etkisiz hale getirince" ve "küçük düşüp" ifadeleri arasında da bir benzerlik bulunmaktadır. Tevbe 29'daki "küçük düşerek" ifadesi, bu savaşta ezici üstünlüğe sahip olan tarafın Müslümanlar olduğuna delalet eder.
3. İki ayet arasındaki son benzerlik ise, "Sonra kar-

şılıksız ya da fidye alarak serbest bırakın." ve "o cizyeyi elleriyle verecek hale gelinceye kadar" ifadeleridir. Buradan anlıyoruz ki cizye, kafirlerden esir düşenlerin hürriyetlerine kavuşabilmek için ödedikleri fidyedir.

Tevbe Suresi 29. ayette Ehl-i Kitap'tan Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Rasul'ünün haram kıldıkları şeyleri haram saymayan kimselerle savaşma emri bulunmaktadır. Muhammed 4. ayette ise bu savaşma emrinin ancak savaş meydanında icra edilebileceği anlaşılmaktadır.

Müslümanların kendilerine karşı savaş açılmadığı sürece gayrimüslim bir topluma savaş açamazlar. Onlar ancak savunma amacıyla savaş yapabilir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

Allah yolunda, sizinle savaşanlarla savaşın ve haksız saldırı yapmayın. Allah, haksız saldırı yapanları sevmez. (Bakara 2/190)

Tekrar cizyeden bahseden, Tevbe 29. ayete dönelim:

Daha önce ifade ettiğimiz gibi cizye, esirlikten kurtulmak için ödenen fidyedir. İslam ceza kanunlarına göre af kapısı da daima açıktır. Muhammed Suresi 4. ayette bunu ifade eden karşılıksız serbest bırakma fiilinden bahsedilmiştir. Tevbe 29'da ise cizye ödeyenlerin küçük duruma düşeceğinden bahsedilmektedir ki savaş meydanında istediği gibi dolaşırken etkisiz hale getirilip esir alınmış bir kişi için bundan daha küçük düşürücü bir şey olamaz.

Geleneğe Göre Cizye Kavramı

Hanefi mezhebinin müteber fıkıh kitaplarından el-İnâye Şerhu'l-Hidâye'de cizye kavramı şöyle ifade edilmektedir:

"Cizye, kendisiyle anlaşma yapılan Ehl-i kitaptan alınan maldır. Cizye olarak isimlendirilmesinin sebebi onları öldürmemek üzere ceza olarak belli miktarda para alınmasıdır. Eğer onlardan birisi cizye ödemeyi kabul ederse o kişi öldürülmez. Çünkü Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kendilerine Kitap verilmiş kimselerden Allah'a ve ahiret gününe inanıp güvenmeyen, Allah'ın yani onun kitabının haram saydığını haram saymayan ve bu doğru dini din edinmeyen kimselerle, küçük düşüp o cizyeyi elleriyle verecek hale gelinceye kadar savaşın." (Tevbe 9/29)

"Küfür bir günah, hatta büyük bir günah olmasına rağmen bir kişinin kafir olarak yaşamasına izin verilmesi ve bundan bir bedel alınması nasıl mümkün olabilir?" sorusu sorulursa şöyle cevap veririz: Cizye, küfrün onaylanması sebebiyle verilmiş bir ceza değildir. O, iki gerekli görev olan öldürülme ve köleleştirilmeden kurtulmak için kafirin ödemesi gereken bir bedeldir. Cizye böylelikle kasten adam öldürmelerdeki fidye ile serbest kalma seçeneği gibi olur."³

Bu görüşe itirazlarımız şu şekildedir:

1) Cizye ya da ceza, düşmanlıkla yapılan bir şeyin karşılığıdır.

Buna göre dil açısından 'öldürülme veya kölelikten kurtulma'nın bedelinin ceza olarak tanımlanması mümkün değildir.

2) Savaşın bittiği ve kafirlerin Müslümanların elinde esir olarak tutulduğu vakit esirlerle alakalı hüküm, Muhammed 4. ayette geçen karşılıklı ya da karşılıksız serbest bırakılmalarıdır.

Fıkıhçıların iddiası olan esirlerin öldürülmesi veya köle ve cariye olarak kullanılmaları, Allah'ın kitabı ve Nebî-mizin (sav) hayatında asla olmayan bir uygulamadır.⁴

3) el-İnâye'de, kafirlerle ilişkilerde Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlarla savaşılmasına dikkat çekilmiştir. Fakat bu hüküm sadece bir ayete dayanarak verilmiş ayeti açıklayan diğer ayetlere bakılmamıştır. Eğer diğer ayetlere bakılsaydı yukarıda da anlatıldığı gibi savaşın ancak kafirlerin düşmanlıklarına karşı yapılacak bir savunma eylemi olduğu görülürdü.

Fahraddin er-Râzî, tefsirinde şöyle demektedir:

"Cizye, Ehl-i kitaptan söz alınan kimselerin sözlerine karşılık verdikleri bedeldir. Ayette geçen 'küçük düşerek' ifadesi, onların küçük, rezil ve zayıf olduklarını hissettirmek için onlardan cizye alındığına delalet eder. Bu durumdaki kişinin cizyeyi ödemeye gelirken bir binek kullanmayıp yürüyerek gelmesi gerekir. Ödemeyi ayakta yapması, ödemeyi alanın ise oturur vaziyette bulunması gerekir. Ödemeyi alacak olan, adamın sakalından tutup "Cizyeyi öde!" der ve ödemeyi aldıktan sonra adamın yüzünü arkaya doğru çevirip önden tekmeleyerek onu kovar. İşte ayetteki 'küçük düşme'nin manası budur. Ayrıca cizye vermenin kendisinin, tek başına küçük düşme manasında olduğu da söylenmiştir. Fıkıhçılar, küçük düşme ve rezil olma konusunda birçok hükümden bahsetmişlerdir. Bunlar ayrıntılarıyla fıkıh kitaplarında mevcuttur."⁵

Râzî, küçük düşme ifadesinin Kur'ân'da ne manada kullanıldığını araştırmamış tamamen kendi yorumlarına göre tefsir etmiştir.

Küçük düşme, Muhammed 4. ayetinde savaştan sonra esir alınan düşmanların durumunu anlatan bir ifadeyken Râzî, bunu Müslümanların himayesinde yaşayan bütün Ehl-i kitap olarak anlamıştır. Nesiller boyu orada yaşıyor olsalar dahi ona göre bir şey değişmez.

Cizye konusunda fıkıhçıların görüşlerini üç kısımda eleştirebiliriz:

1. Fıkıhçıların açıkladığı cizye, Ehl-i kitaptan düşmanlık yapmayan kişileri de cezalandırmaktadır. Çünkü onlara göre cizye, sadece savaşan Ehl-i

3 Ali b. Ebi Bekr Abdulcelil El-Fergâni El-Merginâni, El-İnâye Şerhu'l-Hidâye, c. IV, s. 66.

4 Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulaziz Bayındır, "Savaş Esirleri ve Cariyelik", Kitap ve Hikmet

Dergisi, Ekim-Aralık 2015, Sayı: 11, s: 1-11.

5 Tefsiru'r-Râzî, Tevbe Suresi 29. Ayet.

kitaptan değil, bütün Ehl-i kitaptan Müslüman olmadıkları sürece alınacak bir ödemedir. Bu anlayış, Kur'an-ı Kerim'de ceza ile kastedilenden anlam bakımından çok uzak görünmektedir. Kur'an-ı Kerim'e göre ceza, sadece suçu işleyene verilir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جَمْلِهَا لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ

Kimse kimsenin yükünü çekmeyecektir. Yükü ağır olan, taşımak için yardım istese, en yakını bile onun bir parçasının taşınmasına yardım etmez. Sen sadece, içinde Rabbinin korkusu olanları ve namazını tam kılanları uyarabilirsin. Kim kendini geliştirirse onu sadece kendisi için yapmış olur; dönüş ancak Allah'adır. (Fâtır 35/18)

2. Fıkıhçıların bu anlayışında suç ve ceza arasında bir denklik bulunmamaktadır. Çünkü Ehl-i kitaptan savaşa katılan bir kimseden her sene cizye almak dengeli bir ceza değildir. Hele hele hiç savaşmayan bir kişiden cizye alınmasının suç ve ceza ile hiçbir alakası yoktur.
3. Devletin, vatandaşları arasında Ehl-i kitaptan olanlardan sadece orada yaşıyorlar diye cizye al-

ması Allah'ın kabul etmeyeceği bir uygulamadır. Allah, aynı zamanda devlet başkanı da olan Nebî (sav)'e bütün vatandaşlarından "sadaka" almasını emretmiştir. İşte bu, sadaka ve cizye arasındaki temel farktır.

Burada sadakanın mahiyetine değinmek gerekir:

"Sadaka deyince akla gelen, fakirlere yapılan yardımdır. Bu kelime geleneğimizde, daha çok dilencilere yapılan basit yardımlar için kullanılır. Halbuki fakirler, sadakanın sekiz harcama kaleminden sadece birini oluşturur. Sadaka ise, devletin aldığı vergi anlamındadır. (...) Kur'an'ın ilgili ayetlerinde ve Nebîmizin (sav) söz ve uygulamalarında, devlete sadakati gösteren vergi anlamında kullanılmıştır. Nebîmizden (sav) çok sonra gayrimüslimlere cizye ve haraç gibi yeni vergiler konunca sadaka yerine zekât kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Halbuki Kur'an'da "sadaka al!" emri olduğu halde "zekât al!" emri yoktur."⁶

Her vatandaş, kazandığı mala göre devlete sadaka verir. Bu şekilde adalet sağlanmış olur. Nitekim kazançlarına bakılmaksızın herkesin devlete aynı miktarda vergi ödemesi, bir zulüm olur.

Gayrimüslimlerin Devlete Ödemesi Gereken Sadaka

İnsanların çoğu, gayrimüslimlerin himayesi altında yaşadıkları Müslüman devlete ödemesi gereken vergiyi, düşmanlardan ceza olarak alınan cizye ile karıştırmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, Müslümanlarla gayrimüslimlerin ödedikleri vergi arasında Allah Teâlâ tarafından kabul edilip edilmeme dışında bir farktan söz etmemektedir. Kabul konusu ise uhrevi bir konudur, yani yalnız Allah'ın bilebileceği bir şeydir.

Allah Teâlâ, Nebîsine (sav) hitapla şöyle buyurmaktadır:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ

6 Abdulaziz BAYINDIR, "Kur'an'da Sadaka ve Faiz", Kitap ve Hikmet Dergisi, Sayı: 17, Nisan-Mayıs-Haziran 2017, s. 4-14.

وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Mallarından sadaka al; böylece onları arındırmış ve geliştirmiş olursun. Onlara sürekli destek ol, senin desteğin onları rahatlatır. Her şeyi dinleyen ve bilen Allah'tır. (Tevbe 9/103)

Ayette geçen “Mallarından sadaka al” ifadesi, malları alınacak olanların bu surede zikredildiğine işaret eder. Önceki ayetleri okursak burada bahsedilen kişilerin Yahudiler, münafıklar ve Müslümanlar oldukları ortaya çıkar. Allah Teâlâ'nın bu hitabında Nebîmizin (sav) devlet başkanlığında onların ırkları ve dinleri fark etmeksizin hepsinin vatandaş olarak kabul edildiğinden bahsedildiği görülecektir.

Vatandaşın, vatandaş sayılabilmesi için devletine maddî bir katkı sağlaması gerekir. Devletin hakkı olan ödemeyi yapan vatandaş, sorumluluğunu yerine getirmiş olur ve oturma iznini hak eder. Ayrıca devlet, bu vatandaşa ülkede himaye verir ve onun da yararlandığı toplumsal işlerin düzenini sağlar. Bu mana ayetteki şu ifadedden çıkar: “Böylece onları arındırmış ve geliştirmiş olursun.”

Allah Teâlâ, Nebîmizin (sav) kafirler ve müminlerden idaresi altında yaşayanlarla ilişkilerini sürdürmesi hususunda ayete şöyle devam etmektedir: “Onlara sürekli destek ol, senin desteğin onları rahatlatır.” Buradan, Nebîmizin (sav) onlara desteğinin toplumdaki huzur ve düzeni korumayı sağlayacağı manası çıkabilir.

Nebîmizin (sav) vatandaşlarından aldığı “sadaka”, toplumda huzurlu olmaları ve kendilerini eksik hissetmemeleri açısından onları arındırmaya ve geliştirmeye sebep olur.

Eğer Nebî (sav), onların sadakalarını kabul etmeseydi, bu durum onların yavaş yavaş Müslüman toplumdaki uzaklaşıp yalnız kalmalarına neden olurdu. Bu ise, İslam'ın isteyeceği bir netice olmazdı. Nitekim Nebîmiz (sav), Medine'de yaşayan herkesten bu sadakayı almıştır. Bununla ilgili bir ayet şöyledir:

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السُّوءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ

عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتُ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Çölde yaşayan Araplar içinde öyleleri vardır ki savaş için yaptıkları harcamayı kayıp sayar, her şeyin aleyhinize dönmesini beklerler. Bekledikleri kötü günler başlarına gelecektir. Her şeyi dinleyen ve bilen Allah'tır. Çölde yaşayan Araplar arasında öylesi de vardır ki Allah'a ve Ahiret gününe inanıp güvenir, yaptığı harcamayı Allah'a yakın olmanın ve elçinin duasını almanın bir vesilesi sayar. Bilin ki bu, onlar için bir yakınlık sebebidir. Allah, onları ikramı ile kuşatacaktır. Çünkü Allah bağışlar, ikramı boldur. (Tevbe 9/98-99)

Bu ayetlere göre Nebî (sav), Müslümanlara tuzak kuran münafıklardan bile sadaka almıştır. Onlardan alınan sadakaların Allah katında kabul edilmeyeceği bir gerçektir. Oysa Nebîmizin (sav) devlet başkanı sıfatıyla Müslümanlardan aldığı sadaka, Allah Teâlâ'nın ödüllendireceği bir sevap niteliği taşır.

Nebîmizin Gayrimüslim Vatandaşlarıyla İlişkileri

Nebîmizin (sav) gayrimüslim vatandaşlarıyla olan ilişkisi düşmanlık üzerine kurulu değildi. Onun bu davranışı, devlet başkanlarının bütün vatandaşlarına eşit seviyede muamele etmeleri için bir örnektir. Bunun dellillerinden birisi de Nebîmizin (sav) Hicretinden sonra Müslümanların gayrimüslimlerle ilişkilerini düzenleyen Medine Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmenin maddelerinin tamamı Nebîmizin (sav) toplumsal sorumlulukların belirlenmesi ve ortak bir yaşamın oluşturulması isteğinde olduğunu gösterir. Bu sorumlulukların en önemlisi ise Medine'yi orada yaşayan tüm unsurların hep birlikte savunmalarıdır. Nebî (sav) Medine'deki gayrimüslimlerin kendi şeriatlerine göre yaşamaları hususunda onlara izin vermiştir. Zaten sözleşmenin maddeleri de o toplumda yaşayan herkese din hürriyeti sağlamıştır. Sözleşmenin bazı maddeleri şöyledir:

25) Benû Avf Yahudileri, müminlerle birlikte bir ümmet oluştururlar. Yahudilerin dinleri kendilerine, mü-

minlerin dinleri kendilerinedir. Buna gerek mevlaları ve gerekse bizzat kendileri dahildir.

25/b) Benû Avf Yahudileri, müminlerle birlikte bir ümmet oluştururlar. Kim bir başkasına haksızlık eder ya da bir suç işlerse sadece kendisine ve aile bireylerine zarar vermiş olur.

37) (Bir savaş vukuunda) Yahudilerin masrafları kendilerine ve Müslümanların masrafları kendilerine aittir. Kuşkusuz bu sahifede (yazıda) gösterilen kimselelere savaş açanlara karşı, onlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Kurallara tam olarak uyulacak ve aykırı bir davranışta bulunulmayacaktır.

37/b) Hiçbir kimse müttefikinin aleyhine bir suç işlemeye kalkışamaz. Kuşkusuz zulmedilene yardım edilecektir.

38) Yahudiler Müslümanlarla birlikte savaştıkları sürece savunma harcamalarına katılacaklardır.

39) Bu sahifenin (yazının) gösterdiği kimse lehine Yesrib Vadisi dâhili (cevf), haram (kutsal) bir yerdir.⁷

Yahudilerden bir cemaat, farklı dine mensup olsalar dahi Müslümanlarla birlikte Nebîmizin (sav) toplumunun fertleri olmayı kabul etmişlerdir. Bu durumu sözleşmedeki şu maddeler açıklamaktadır:

25) Benû Avf Yahudileri, müminlerle birlikte bir ümmet oluştururlar. Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri kendilerinedir. Buna gerek mevlaları ve gerekse bizzat kendileri dahildir.

25/b) Kim bir başkasına haksızlık eder ya da bir suç işlerse sadece kendisine ve aile bireylerine zarar vermiş olur.

26) Benu'n-Neccar Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.

27) Benu'l-Hâris Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.

28) Benû Sâ'ide Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.

29) Benû Cüşem Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.

30) Benu'l-Evs Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır.

31) Benû Sa'lebe Yahudileri de Benû Avf Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaklardır. Ancak kim bir başkasına haksızlık eder ya da suç işlerse ancak kendisine ve kendi aile bireylerine zarar vermiş olacaktır.⁸

Bu maddeler, ümmet kavramının sadece bir dine mensup kişiler için kullanılmadığını göstermektedir. Sözleşmede ümmet kavramını şekillendiren "vatan", "âdet" ve "dil birliği" gibi birçok etken bulunmaktadır.

Nebî (sav), kendi vatandaşlarından Müslüman olmayanların cenazelerine de itibar etmiştir. Onun bir yahudi cenazesinde ayağa kalktığı, cenazenin yahudi cenazesi olduğu söylendiğinde ise "Olsun o da bir insan değil midir?" dediği rivayet edilir.⁹

Aşağıda zikredeceğimiz rivayet, Nebîmizin (sav) Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında toplumdaki birliği muhafaza etmek için ne fedakarlıklarda bulunduğunu göstermektedir:

8 a.e. İbn Hişam, c. I, s. 503.

9 Buhari, 1312; Müslim, 961; Nesâî, c.IV s. 45; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebir, 5606; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, c. IV, s. 27.

7 İbn Hişam, Siret, c. I, s. 503; Sözleşmenin çevirisi için bkz. Adnan Demircan, Siyer, s. 309-310.

Buhari'nin Büşeyr b. Yesar'dan naklettiği bir rivayet şöyledir:

"Ensar'dan Sehl b. Hasme isimli bir zat şöyle haber vermiştir: Kavmimden bir grup Hayber'e doğru yola çıkmışlardı. Daha sonra orada (çeşitli işleri için) ayrıldılar. Ardından kendi içlerinden birisini orada öldürülmüş halde buldular. Orada bulunanlara (Yahudiler'e): "Arkadaşımızı siz mi öldürdünüz?" dediler. Onlar: "Hayır, biz öldürmedik; katil kim, onu da bilmiyoruz." dediler. Böylece Nebî (sav)'e gittiler ve şöyle dediler: "Ey Allah'ın Elçisi! Hayber'e gitmiştik, daha sonra kardeşlerimizden birisini öldürülmüş halde bulduk." Bu ifadeleri üzerine Nebî (sav), büyüklerinin konuşması gerektiğini belirtip şöyle cevap vermişti: "Kardeşinizin katilinin kim olduğuna dair elinizde bir delil var mı?" Onlar: "Hayır, delilimiz yok." demişlerdi. Bunun üzerine Nebîmiz (sav) Yahudilerden bahsederek: "O halde, yapmadıklarına dair yemin ederler" dedi. Onlar: "Yahudilerin yeminlerine razı olmayız" dediler. Rasulullah (sav), maktulün kanı yerde kalsın diye sadakalardan 100 deveyi onun diyeti ola-

rak verdi."¹⁰

Rivayette geçtiği üzere katil, büyük ihtimalle Hayber Yahudilerinden biridir ama bu iddia birini suçlamak için delil teşkil etmez. Bu yüzden Nebî (sav) bu olay için şahit istemiştir. Şahit getiremedikleri için, bu durumda Yahudilerden yemin alınması gerekmektedir. Ensar'dan olan Müslümanların Yahudilerin yeminlerine itibar etmemesi, onların aleyhine bir iddiada bulunmaya haklarının olmadığını gösterir. Nebîmiz (sav), boş bir iddia söz konusu olduğundan maktulün kanının yerde kalmaması için diyet olarak devletin malından (sadakadan) vermiştir.

Bu yazı, cizye konusu hakkında kaleme alınmış dar kapsamlı bir çalışmadır. Konuyu zenginleştirecek ve geliştirecek diğer çalışmalarla Nebîmizin (sav) gayrimüslim vatandaşlara karşı nasıl muamelede bulunduğu ve karşılaşılan sorunlara ne gibi çözümler sunduğunu görebilmek mümkün olacak ve asırlar boyunca karanlıkta kalmış olan birçok mesele aydınlanacaktır.

10 Buhari, 6898; Müslim, (5) 1669.

www.suleymaniyemeali.com

YAYINDA